

**PRAWO DO OBRONY
W ŚWIETLE OSTATNICH NOWELIZACJI
KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO
– ZAGADNIENIA WYBRANE**

DAMIAN GIL

I. WSTĘP

Problematyka prawa do obrony należy do zagadnień, które ciągle budzą zainteresowanie przedstawicieli doktryny¹. W obliczu ostatnich, obszernych nowelizacji Kodeksu postępowania karnego² z 27 września 2013 r.³ i 11 marca 2016 r.⁴ należałoby się przyjrzeć temu zagadnieniu przez pryzmat celów procesu karnego, gwarancji wynikających z prawa do obrony i celów nowelizacji przepisów k.p.k. To fundamentalne prawo oskarżonego, którego źródłem jest Konstytucja RP⁵ może być przedmiotem reform, ale nie eliminacji z polskiego procesu karnego. Celem niniejszego artykułu jest ocena zmian

¹ Zob. m.in.: P. Kruszyński, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991; P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006; R.A. Stefański, *Obrońca obligatoryjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012; C. Kulesza, *Od obrony formalnej do obrony realnej? Nowa rola obrońcy w projekcie reformy procedury karnej?* [w:] A. Błażnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa prof. J. Skupińskiego*, Warszawa 2013, s. 462 i nast.; C. Kulesza, *Jakość obrony formalnej jako warunek rzetelnego procesu (refleksje prawnoporównawcze)*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Z. Świdy*, Warszawa 2009, s. 145 i nast.; M. Żak, *Prawo do obrony przed sądem drugiej instancji w procesie karnym. Wybrane zagadnienia*, [w:] B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski (red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia (księga poświęcona pamięci prof. Z. Hołdy)*, Warszawa 2011, s. 267 i nast.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.), dalej jako k.p.k.

³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247).

⁴ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. – o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437).

⁵ Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

dokonanych wskazanymi nowelizacjami w zakresie gwarancji wynikających z prawa do obrony.

W świetle art. 42 ust. 2 Konstytucji RP każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub, na zasadach określonych w ustawie, korzystać z pomocy obrońcy z urzędu. Przepis art. 6 k.p.k., jak dotąd nie nowelizowany, stanowi, że oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć. Zasada prawa do obrony ma zatem charakter konstytucyjny, jest prawnie zdefiniowana oraz ściśle wiąże się ze stroną bierną procesu.

Liczne zmiany Kodeksu postępowania karnego sprawiają, że prawo do obrony, a szczególnie legitymacja oskarżonego do korzystania z pomocy obrońcy nabierają szczególnego znaczenia. W gąszczu formalizmu procesowego, oskarżony może nie być w stanie skutecznie się bronić, korzystać ze swoich praw. Osobiście uważam, że zrozumienie języka prawniczego przez osobę nieposiadającą wiedzy prawniczej, dodatkowo oskarżoną o popełnienie przestępstwa, wydaje się czymś prawie niemożliwym. Ustanowiony obrońca, może podjąć szereg czynności na korzyść oskarżonego, których on sam nie wykona z powodu braku odpowiedniej wiedzy i umiejętności. „Zasada prawa do obrony, sformułowana w art. 6 k.p.k., jest wyrazem gwarancji przewidzianej w Konstytucji RP. Oskarżony nie może ponosić negatywnych konsekwencji ani zbyt późnego ustanowienia obrońcy, ani zdarzeń losowych, do jakich należy zaliczyć nagłe zachorowanie ustanowionego obrońcy. Nie może także ponosić negatywnych konsekwencji niedopełnienia przez ustanowionego obrońcę wymagań określonych w art. 117 § 2a k.p.k.”⁶ Obrońca, jako pomocnik procesowy oskarżonego, może podejmować działania jedynie na korzyść oskarżonego. Konsekwencją działania na korzyść oskarżonego (art. 86 § 1 k.p.k.) jest konieczność śledzenia przez obrońców zmian w prawie, a szczególnie tych, które wiążą się z sytuacją procesową oskarżonych. Obrońca nieświadomy zmian w prawie, może niewłaściwie i niekorzystnie dla oskarżonego działać w procesie.

Ostatnie nowelizacje dokonały istotnych zmian w omawianej kwestii. Nowela z 27 września 2013 r. zniósła obowiązkowy udział oskarżonego w rozprawie, z wyjątkami określonymi w art. 374 § 1 zd. II k.p.k. i art. 374 § 1a k.p.k. Obok adwokatury, funkcję obrońcy mogą realizować także uprawnieni na podstawie ustawy o radcach prawnych (art. 82 k.p.k.). Przydanie funkcji obrończych radcom prawnym było poprzedzone dyskusjom, w których padały argumenty „za” i „przeciw” takiemu rozwiązaniu. W uzasadnieniu do projektu zapisano, że „argument o braku kompetencji radców prawnych do występowania w charakterze obrońców w sprawach karnych słabnie nie tylko w świetle powyższych wywodów, lecz także i wobec okoliczności, że obecnie możliwy jest w zasadzie swobodny przepływ między zawodami radcy prawnego i adwokata. Zatem wśród radców prawnych funkcjonują także tacy, którzy uprzednio byli adwokatami, zaś wśród adwokatów funkcjonują byli radcowie prawni. Obecnie radca prawny może, co do zasady, bez przeszkód wpisać się na listę adwokatów i po uzyskaniu uprawnień do wykonywania zawodu, bez dopełniania jakichkolwiek dalszych wymagań, występować w charakterze obrońcy w sprawach karnych. Jego umiejętności w zakresie prawa karnego nie podlegają dalszej weryfikacji; zakłada się, że nimi dysponuje. Zatem

⁶ Postanowienie SN z 21 października 2004 r., II KK 239/04, LEX nr 137480.

w obecnym stanie prawnym brak możliwości pełnienia funkcji obrońcy w sprawach karnych przez czynnych radców prawnych jawi się jako sytuacja sztuczna. Projekt wyłącza radców prawnych zatrudnionych w stosunku pracy z możliwości świadczenia obrony⁷. W piśmiennictwie podkreśla się, że udział radcy prawnego w charakterze obrońcy, będzie wiązał się z rzetelnym przygotowaniem i większym zaangażowaniem, począwszy od fazy postępowania przygotowawczego. Bierna postawa radcy prawnego może być przyczynkiem „porażki” takiego obrońcy i *a contrario* może dojść do udowodnienia faktów przytaczanych przez przeciwnika procesowego⁸.

Nowela z 11 marca 2016 r., przywracająca model procesu sprzed 1 lipca 2015 r. nie uchyliła przepisów, legitymujących radców prawnych do występowania w roli obrońcy oskarżonego. Przywrócono natomiast poprzednie brzmienie art. 78 § 1 k.p.k. (prawo ubogich) oraz uchylono przepis art. 80a, który wprawdzie wzbudzał kontrowersje⁹, ale przy zmianie treści art. 374 § 1 k.p.k. miał przede wszystkim charakter gwarancyjny.

W obliczu zarysowanych zmian, związanych z prawem do obrony, pojawiają się liczne problemy i wątpliwości, które wiążą się z fundamentalnym prawem oskarżonego. Należałoby oczekiwać, że przy nowelizacji przepisów mających charakter gwarancyjny dla oskarżonego, będą wprowadzone normy intertemporalne, które pozwolą właściwe wdrożyć nowe rozwiązania. Tymczasem w świetle art. 24 ustawy z 11 marca 2016 r. postępowanie przygotowawcze wszczęte przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, w których do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy nie został wniesiony do sądu akt oskarżenia, wnioski o wydanie wyroku skazującego, wnioski o warunkowe umorzenie postępowania lub wnioski o umorzenie postępowania przygotowawczego i orzeczenie środka zabezpieczającego, prowadzi się w dalszym ciągu według przepisów niniejszej ustawy. Zatem mimo zawisłości sprawy przed 15 kwietnia 2016 r., gdzie oskarżony miał więcej uprawnień wynikających z prawa do obrony, na skutek wejścia w życie nowych przepisów nie będzie mógł ich zrealizować.

II. PRAWO DO OBRONY W ŚWIETLE NOWELI Z 27 WRZEŚNIA 2013 R.

Najistotniejszą zmianą w zakresie prawa do obrony, było poszerzenie uprawnień obrończych radcy prawnego. Do chwili wejścia w życie tej noweli, radca prawny mógł pełnić funkcję obrońcy w sprawach o wykroczenia (art. 24 § 1 k.p.w.¹⁰) i wykroczenia skar-

⁷ <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=870> (s. 157 uzasadnienia).

⁸ Por. M. Komar-Zabłocka, *Status radcy prawnego w procesie karnym w świetle nowelizacji z 27.09.2013 r.*, *Ius et Administratio* 2014, nr 1, s. 38; D. Jagiełło, *Udział radcy prawnego w procesie karnym po nowelizacji K.P.K. z 27 września 2013 r.*, *Ius Novum* 2015, nr 1 s. 77–78.

⁹ Por. m.in.: W. Jasiński, *Prawo do obrony w znowelizowanym postępowaniu przygotowawczym*, [w:] T. Gardocka, P. Hofmański, W. Jasiński, M. Kolendowski-Matejczuk, I. Lipowicz, S. Ładoś, M. Mistygacz, S. Pawelec, M. Pietrzak, R.A. Stefański, M. Warchoń, A. Zieliński, *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Warszawa 2014, s. 86–87; K. Majchrzak, P. Misztal, *Pozycja obrońcy w nowym modelu postępowania karnego*, [w:] T. Gardocka, M. Jakubik (red.), *Szkice o nowym modelu procesu karnego*, Warszawa 2014, s. 57 i nast.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848 z późn. zm.), dalej jako k.p.w.

bowe (art. 122a § 2 k.k.s.¹¹). Akces radcy prawnego jako obrońcy w procesie karnym przełamał monopol adwokatury na świadczenie usług obrończych w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe. W świetle art. 8 ust. 6 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych¹² pomoc prawna polegająca na występowaniu przez radcę prawnego w charakterze obrońcy w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe może być świadczona w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce, o której mowa w ust. 1, pod warunkiem że radca prawny nie pozostaje w stosunku pracy. Zakaz zatrudnienia nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych. W literaturze podkreśla się, że „nie ma ten przepis podstawy w przepisach określających dyscyplinę oraz zasady etyki zawodu radcy prawnego”¹³. W uzasadnieniu do nowelizacji (Druk sejmowy 870) nie wyjaśniono z jakich przyczyn radca prawny, zatrudniony na umowę o pracę nie może wykonywać funkcji obrończych. W literaturze zwrócono uwagę, że jednoczesne zatrudnienie jest niedopuszczalne i sprzeczne z postulatem niezależności obrońcy, gdyż własne interesy i naciski zewnętrzne nie pozwolą mu właściwie pełnić funkcję obrońcy¹⁴.

Po pierwsze, należy zauważyć, że przepis art. 8 ust. 6 ustawy o radcach prawnych nie dotyczy świadczenia usług obrończych w sprawach o wykroczenia i wykroczenia skarbowe. Po drugie, radca prawny zatrudniony na umowę o pracę, nawet na kilku uczelniach może pełnić funkcje obrońcy w sprawach o przestępstwa lub przestępstwa skarbowe. Po trzecie, istnieje rozbieżność między wykonywaniem funkcji obrończych przez adwokatów, którzy nie mogą być zatrudnieni na umowę o pracę, a realizacją funkcji obrończych radców prawnych, którzy z wyjątkiem określonym w art. 8 ust. 6 ustawy o radcach prawnych mogą świadczyć pomoc prawną w ramach stosunku pracy. Radca prawny może zostać ustanowiony jako obrońca z wyboru lub obrońca z urzędu. Prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy (art. 81a § 2 k.p.k.) przy wyznaczaniu radcy prawnego jako obrońcy z urzędu nie bada faktu pozostawiania w stosunku pracy. W świetle § 3 rozporządzenia MS z dnia 27 maja 2015 r. w sprawie zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu¹⁵ Rada okręgowej izby radców prawnych przedstawia prezesowi właściwego sądu: 1) wykaz radców prawnych uprawnionych do obrony w postępowaniu karnym według ustawy o radcach prawnych, mających miejsce zamieszkania na obszarze właściwości danego sądu, deklarujących gotowość udzielania oskarżonym pomocy prawnej z urzędu; 2) wykaz pozostałych radców prawnych uprawnionych do obrony w postępowaniu karnym według przepisów ustawy o radcach prawnych, mających miejsce zamieszkania na obszarze właściwości danego sądu. Należy oczekiwać, że Rada okręgowej izby radców prawnych, przygotowując wykaz radców prawnych – obrońców w sprawach karnych, podejmie się weryfikacji, czy radca prawny ubiegający się o wpis do wykazu nie jest związany stosunkiem pracy. Dyspo-

¹¹ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.) dalej jako k.k.s.).

¹² Por. D. Jagiełło, *Udział radcy prawnego w procesie karnym po nowelizacji K.p.k. z 27 września 2013 r.*, *Ius Novum* 2015, nr 1, s. 76–77.

¹³ Por. M. Komar-Zabłocka, *Status radcy prawnego w procesie karnym w świetle nowelizacji z 27.09.2013 r.*, *Ius et Administratio* 2014, nr 1, s. 40.

¹⁴ Por. Z. Klatka, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004, s. 57.

¹⁵ Dz.U. poz. 816.

zycyjność radcy prawnego, w mojej ocenie, stanowi ważny element obrony formalnej. Nie powinien jednak pozbawiać radcy prawnego uprawnień obrończych. Zatrudnienie radcy prawnego na podstawie umowy o pracę nie zawsze wiąże się z pozostawianiem w miejscu pracy do wyłącznej dyspozycji pracodawcy. *De lege ferenda* konieczna wydaje się „liberalizacja” przepisu art. 8 ust. 6 ustawy o radcach prawnych. Jeżeli zgodę na wykonywanie funkcji obrończych wyraziłby pracodawca, u którego zatrudniony jest radca prawny, wówczas mógłby bez przeszkód podejmować takie czynności. Zważyć należy, że w wielu miejscach pracy zatrudnionych jest kilku radców prawnych, którzy świadczą pomoc prawną na podobnych zasadach. Jeżeli np. jeden z nich byłby uprawniony do obrony w sprawach karnych, to i tak inny mógłby w tym samym czasie świadczyć pomoc prawną na rzecz ich wspólnego pracodawcy.

Nowela z 27 września 2013 r. zmieniła przepis art. 78 k.p.k. oraz dodała do k.p.k. art. 80a i 81a. Tym samym, do chwili wejścia w życie noweli z 11 marca 2016 r., dotychczasowe prawo ubogich obowiązywało jedynie w stadium przygotowawczym. W uzasadnieniu do projektu wskazano, że – „jako zasadę przyjmuje się korzystanie przez podejrzanego z prawa ubogich na etapie postępowania przygotowawczego (art. 78 § 1 k.p.k.), oraz ogólne prawo do wyznaczenia obrońcy z urzędu na etapie postępowania sądowego (art. 80a k.p.k.). Zatem tylko na etapie postępowania przygotowawczego wyznaczenie obrońcy z urzędu wymagało będzie wykazania braku możliwości poniesienia kosztów obrony. W postępowaniu sądowym wyznaczenie obrońcy z urzędu (w innych przypadkach niż art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 k.p.k.) następować będzie na wniosek oskarżonego, bez związku z jego sytuacją majątkową.

Celem zmiany zasad wyznaczania obrońcy z urzędu, określonych w przepisie art. 80a § 1 k.p.k., jest rozszerzenie zakresu działania obrońcy, tak, by jego udział w postępowaniu sądowym stawał się regułą, a nie wyjątkiem. Wprowadzona reguła zapobiegać ma paraliżowi postępowania sądowego lub późniejszego powoływania się na brak możliwości prowadzenia skutecznej obrony i faktyczny brak możliwości korzystania z profesjonalnego zastępstwa procesowego. Jediną podstawą odmowy wyznaczenia obrońcy w tym trybie jest funkcjonowanie obrońcy z wyboru albo konieczność wyznaczenia obrońcy z urzędu w trybie art. 81 § 1 k.p.k.. Wyznaczenie obrońcy w trybie przepisu § 1 nakłada na niego obowiązek udziału w rozprawie głównej, skorelowany z treścią art. 80 k.p.k., a nadto konieczny w świetle zmiany zasad udziału samego oskarżonego w rozprawie głównej (art. 374 § 1 k.p.k.)¹⁶.

Historyczna już regulacja art. 80a § 1 k.p.k., taktująca o wyznaczeniu obrońcy na etapie postępowania sądowego, wiązała się ze spełnieniem trzech przesłanek: złożenie wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu, brak obrońcy z wyboru oraz wykluczenie zastosowania przepisów o obronie obligatoryjnej (art. 79 § 1 lub 2 albo art. 80 k.p.k.)¹⁷. Prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznaczał w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej był obowiązkowy (uchylony art. 80a § 1 k.p.k.). W piśmiennictwie zauważono, że pomoc prawna oferowana dopiero na etapie postępowania sądowego, może okazać się mało skuteczna w sytuacji, gdy np. oskarżony przyznał się do winy w stadium przygotowawczym

¹⁶ <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=870> (s. 29–30 uzasadnienia).

¹⁷ S. Steinborn, *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego (art. 80a)*, LEX 2016, Teza 3.

i złożył wyjaśnienia bez konsultacji z obrońcą, opierając się wyłącznie na zdaniu funkcjonariuszy organów ścigania, że to dla niego najlepszy sposób obrony¹⁸. Zróźnicowanie prawa do obrońcy z urzędu na etapie przygotowawczym i sądowym nie było chyba do końca przemyślane. Kontradyktoryjny model postępowania pierwszoinstancyjnego, z którym wiązała się większa jak dotąd aktywność stron postępowania i ich reprezentantów, nie powinien przesądzać o wzmocnieniu gwarancji wynikających z prawa do obrony na etapie sądowym i ograniczeniu w stadium przygotowawczym. Z drugiej strony, wyznaczenie obrońcy na podstawie art. 80a § 1 k.p.k. w oderwaniu od jego np. dobrej sytuacji materialnej, było rozwiązaniem niecelowym, gdyż i tak oskarżony miał możliwość skorzystania z pomocy obrońcy z wyboru. W przeciwieństwie do regulacji art. 78 § 1 k.p.k. oskarżony mógł być zobowiązany do pokrycia kosztów obrońcy wyznaczonego z urzędu. Ustalenie jego możliwości majątkowych miało miejsce dopiero w momencie wydania orzeczenia kończącego postępowanie, w którym sąd rozstrzyga w przedmiocie kosztów procesu (art. 626 § 1 k.p.k.)¹⁹. W świetle wówczas obowiązującego art. 338 § 1a k.p.k., doręczając odpis aktu oskarżenia, oskarżonego należało pouczyć o treści m.in. art. 80a k.p.k. oraz o tym, że w zależności od wyniku procesu oskarżony może być obciążony kosztami wyznaczenia obrońcy z urzędu.

W tym kontekście pojawia się pytanie – czy obrońca wyznaczony w trybie art. 80a § 1 k.p.k. trafnie został nazwany – obrońcą z urzędu? Po pierwsze, poza przypadkiem niezamocności (art. 78 k.p.k.), ustanowienie obrońcy z urzędu nie zwalnia oskarżonego od obowiązku uregulowania kosztów obrony, chyba że sąd zwolni go od tego (art. 624 § 1 k.p.k.)²⁰. Po drugie, w przeciwieństwie do regulacji art. 78 § 2 k.p.k., sąd nie ma możliwości cofnięcia wyznaczenia obrońcy w trybie art. 80a § 1 k.p.k., ponieważ poza wnioskiem nie istnieją inne przesłanki, których wystąpienie warunkowało ustanowienie takiego obrońcy. Jedyłą podstawą odmowy wyznaczenia takiego obrońcy, jest uprzednie ustanowienie obrońcy z wyboru lub też wyznaczenie obrońcy w trybie art. 81 § 1 k.p.k.²¹ W tej perspektywie rodzi się pytanie o celowość regulacji art. 80a k.p.k.? Wyznaczenie obrońcy w stadium jurysdykcyjnym, bez korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przygotowawczym, może samo przez się przesądzić o nieefektywności takiej obrony. Ponadto, w sytuacji gdy sąd obciąży kosztami obrony oskarżonego, uznając że go stać na pokrycie jej kosztów, wówczas mamy sytuację podobną do obrony z wyboru. Różnica polegała na tym, że obrońca wyznaczony w trybie art. 80a § 1 k.p.k. był niejako narzucony oskarżonemu, natomiast przy ustanowieniu obrońcy z wyboru, on sam decyduje o tym, kto ma być obrońcą, może jednocześnie korzystać z pomocy nie więcej niż trzech obrońców (art. 77 k.p.k.). Efektywność obrony narzuconej w trybie art. 80a § 1 k.p.k. była uzależniona od nakładu pracy i zaangażowania adwokata lub

¹⁸ W. Jasiński, *Prawo do obrony w znowelizowanym postępowaniu przygotowawczym*, [w:] T. Gardocka, P. Hofmański, W. Jasiński, M. Kolendowski-Matejczuk, I. Lipowicz, S. Ładoś, M. Mistygacz, S. Pawelec, M. Pietrzak, R.A. Stefański, M. Warchoń, A. Zieliński, *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Warszawa 2014, s. 86–87.

¹⁹ Por. W. Posnow [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015, s. 274.

²⁰ T. Grzegorzczak [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 361–362.

²¹ K.T. Boratyńska [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015, s. 218.

radcy prawnego, na którego działania nie miał wpływu oskarżony. Europejski Trybunał Praw Człowieka słusznie orzekł, że „samo przyznanie oskarżonemu obrońcy z urzędu nie zapewnia jeszcze efektywności pomocy prawnej. Są bowiem przypadki, w których organy państwowe nie powinny pozostawać bierne, jeżeli zostały poinformowane o problemach z wykonywaniem pomocy prawnej. To czy pomoc prawną należy uznać za efektywną w praktyce, zależy od okoliczności danej sprawy”²². Zakładając dłuższe obowiązywanie art. 80a k.p.k., nie wiadomo w ilu przypadkach kosztami byłyby obciążony oskarżony, a w jakim stopniu stałyby się ciężarem Skarbu Państwa. Można przypuszczać, że skromne możliwości majątkowe wnioskodawców, doprowadziłyby do nadmiernego obciążenia budżetu państwa.

W myśl uchylonego art. 80a § 2 k.p.k., przepis art. 80a § 1 miał odpowiednie zastosowanie do wyznaczenia obrońcy w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego. Przepis obejmował swym zasięgiem określone czynności (np. posiedzenie w przedmiocie dobrowolnego poddania się karze) lub też dokonanie konkretnej czynności (np. przygotowanie apelacji, zażalenia), a także czynności objęte przymusem adwokacko-radcowskim (np. kasacja, wniosek o wznowienie prawomocnie zakończonego postępowania sądowego)²³. Również w tym przypadku koszty związane z ustanowieniem obrońcy, były przedmiotem zasądzenia w orzeczeniu kończącym postępowanie, mając względzie sytuację majątkową oskarżonego. Analizowane rozwiązanie, nowelą z 11 marca 2016 r. przeniesione do art. 78 § 1a k.p.k., wydaje się rozwiązaniem dużo lepszym niż ustanowienie obrońcy w trybie art. 80a § 1 k.p.k. Zważyć należy, że niezależnie od sytuacji oskarżonego, który np. dobrowolnie poddał się karze, musiał uczestniczyć we wszystkich czynnościach procesowych. Obecność obrońcy przy czynnościach procesowych po zawarciu formalnego porozumienia procesowego nie może być traktowana jako niezbędna, gdyż *de facto* dalsze rozstrzygnięcia stanowią konsekwencję uprzednio zawartego porozumienia. T. Grzegorzczak słusznie podkreśla, że „granice działań obrończych obrońcy (możliwych sposobów obrony) wyznacza z jednej strony interes prawny oskarżonego, jako stymulujący te działania, z drugiej zaś publiczny charakter działalności obrończej, jako ograniczający tę działalność”²⁴. Zatem nie każda czynność procesowa wiąże się z interesem prawnym oskarżonego i obrońca nie musi w niej uczestniczyć.

Wątpliwości budził przepis art. 80a § 3 k.p.k., który stanowił, że ponowne wyznaczenie obrońcy w trybie § 1 i 2 jest dopuszczalne w szczególnie uzasadnionych wypadkach. Decyzja prezesa sądu, sądu lub referendarza sądowego w tym przedmiocie miała charakter uznaniowy, tzn. była uzależniona od oceny – czy dany przypadek był szczególnie uzasadniony czy też nie. Do obrońcy wyznaczonego na podstawie art. 80a § 1 i 2 k.p.k. nie miał zastosowania przepis art. 81 § 1 b, który dotyczył wyznaczenia obrońcy na podstawie art. 78 § 1, art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 k.p.k. Pozostawienie bez rozpoznania ponownego wniosku, opartego na tych samych okolicznościach (art. 81

²² Wyrok ETPC z dnia 15 września 2009 r. w sprawie *Arciński przeciwko Polsce* (skarga nr 41373/04).

²³ K.T. Boratyńska [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015, s. 206–207.

²⁴ T. Grzegorzczak [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 354.

§ 1 b k.p.k.) to mechanizm przeciwdziałania obstrukcyjnym zachowaniom oskarżonego, związanym zaskarżalnością decyzji odmawiających wyznaczenia obrońcy²⁵. Decyzja o pozostawieniu bez rozpoznania ponownego wniosku, może być także związana z informacją o ustanowieniu obrońcy z wyboru. Należy pamiętać, że obrona z urzędu ma zawsze charakter akcesoryjny, pierwszeństwo ma obrona z wyboru²⁶.

Z prawa do obrony wynika to, że oskarżony może zrezygnować z tego uprawnienia. W świetle art. 81 § 2 k.p.k. na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy prezes lub referendarz sądu właściwego do rozpoznania sprawy może wyznaczyć nowego obrońcę w miejsce dotychczasowego. Przepis ten miał także zastosowanie do obrońcy ustanowionego na podstawie art. 80a § 1 lub 2 k.p.k. Zważyć należy, że ustawodawca nie uregulował *expressis verbis* kwestii rezygnacji z pomocy obrońcy, wyznaczonego na podstawie art. 80a § 1 lub 2 k.p.k. Dopuszczalność takiej czynności wynikała z wykładni art. 80a § 3 i 4 k.p.k. Obrona oskarżonego, tak z wyboru jak i z urzędu nie materializuje się przez sam fakt ustanowienia obrońcy. „Prawo to polega na korzystaniu z pomocy obrońcy, a więc jest realizowane przez udzielenie mu pomocy przez obrońcę w zakresie prowadzenia obrony. Prawo to nie zostaje mu zapewnione przez sam fakt wybrania obrońcy lub wyznaczenia go z urzędu”²⁷. Zatem jeżeli oskarżony właściwie umotywuje wniosek o wyznaczenie nowego obrońcy, w szczególności jeżeli wywiedzie, że utracił zaufanie do dotychczasowego obrońcy lub wykaże, że ten nie udzielił mu pomocy w prowadzeniu obrony, prezes sądu lub referendarz sądowy może wyznaczyć nowego obrońcę w miejsce dotychczasowego. „Jest bowiem rzeczą zupełnie oczywistą, że także obrońca z urzędu, jeżeli swoją misję ma wykonywać należycie (co z kolei realizuje prawo zagwarantowane w art. 6 k.p.k.), musi posiadać zaufanie oskarżonego oraz jego aprobatę dla tak zasadniczej kwestii, jaką jest strategia obrony. Brak tego zaufania, zasadnicza różnica zdań co do taktyki obrony sprawia, że misja obrończa nie może być (i nie będzie) spełniana należycie, co w konsekwencji doprowadzić może do pozbawienia oskarżonego prawa do obrony w znaczeniu formalnym. Mylne jest więc twierdzenie, że „zaufanie oskarżonego do wyznaczonego mu obrońcy nie jest warunkiem prawidłowego pełnienia obrony przez wyznaczonego adwokata”²⁸.

Nowelą z 12 czerwca 2015 r.²⁹ dodano art. 80a § 4 k.p.k., który stanowi, że na zarządzenie prezesa sądu o odmowie ponownego wyznaczenia obrońcy przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, a na postanowienie sądu o odmowie ponownego wyznaczenia obrońcy – zażalenie do innego równorzędnego składu tego sądu. Jeżeli zarządzenie wydał referendarz sądowy, służy na nie kasatoryjny sprzeciw (art. 93a § 3 k.p.k.)³⁰. W literaturze podkreśla się, że jest to rozwiązanie jak najbardziej trafne, szczególnie ze względu na gwarancję prawa do obrony oraz związaną

²⁵ S. Steinborn, *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego (art. 80a)*, LEX 2016, Teza 8.

²⁶ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 307.

²⁷ R.A. Stefański, *Obrona obligatoryjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 30.

²⁸ Wyrok SN z 1 kwietnia 2004 r., II KK 296/03, LEX nr 109839.

²⁹ Ustawa z dnia 12 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. poz. 1186).

³⁰ Szerzej na ten temat D. Gil, *Sprzeciw i quasi sprzeciw w procesie karnym*, Lublin 2015, s. 279 i nast.

z realizacją zasady kontrydiktoryjności pozycją obrońcy w procesie karnym³¹. Mając na uwadze fakt, że oskarżony ma prawo brać udział w rozprawie (art. 374 § 1 k.p.k.), udział obrońcy w kontrydiktoryjnej rozprawie głównej, w sytuacji gdy oskarżony jest nieobecny, stanowi gwarancję realizacji prawa do obrony. Przy całkowitym braku reprezentacji strony biernej nie sposób mówić o pełnej kontrydiktoryjności rozprawy głównej.

Prawo do obrony po 1 lipca 2015 r., zyskało nowe wyzwania na skutek zmiany art. 167 k.p.k. W świetle art. 167 § 1 zd. I k.p.k. w postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej (art. 167 § 1 zd. II k.p.k.). Pomimo krótkiego okresu obowiązywania przepisu (od 1.07.2015–14.04.2016 r.) wzbudził on liczne kontrowersje³² oraz miał istotne znaczenie z punktu widzenia prowadzonej obrony. Na wstępie należy zauważyć, że oskarżony który nie korzystał z pomocy obrońcy, nie był w stanie przeprowadzać dowodów, a tym samym skutecznie realizować tzw. obrony materialnej w postępowaniu pierwszoinstancyjnym. Z drugiej strony, pasywna postawa oskarżyciela publicznego, przy założeniu, że oskarżony korzysta z efektywnej pomocy obrońcy, mogła przysporzyć stronie biernej spore korzyści. Wyhamowana rola sądu i wzmóżona aktywność stron procesowych i ich reprezentantów, była krótkim epizodem w polskim procesie karnym. W przeciwieństwie do kolejnych reform, była poprzedzona długim okresem *vacatio legis*, który nie tylko był zarzewiem dyskusji i uwag krytycznych, ale także pozwolił się „oswoić” z nowym kontrydiktoryjnym modelem rozprawy głównej.

W pespektywie tych zmian, rysowały się nowe zadania obrońcy w procesie karnym. „Do zadań obrońcy w modelu kontrydiktoryjnym należy nie tylko identyfikowanie słabości aktu oskarżenia, ale również wypracowanie odpowiedzi na skargę w postaci określonego zamysłu dowodowego, zebranie odpowiedniego materiału dowodowego, przekonanie sądu o zasadności składanych wniosków dowodowych, wprowadzenie do procesu dowodów prywatnych i korzystanie z pomocy organów wymiaru ścigania w zdobywaniu materiału dowodowego w inny sposób legalnie dla jednostki niedostępny (np. niektórych dokumentów)”³³. Z drugiej strony, nowy model uaktywnił oskarżyciela publicznego, który chcąc udowodnić tezy aktu oskarżenia, musiał efektywnie przeprowadzać dowody obciążające. Do chwili wejścia w życie noweli z 27 września 2013 r.

³¹ Por. C. Kulesza, *Od obrony formalnej do obrony realnej? Nowa rola obrońcy w projekcie reformy procedury karnej?* [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa prof. J. Skupińskiego*, Warszawa 2013, s. 462 i nast.

³² Por. m.in.: R.A. Stefański, *Inicjatywa dowodowa w znowelizowanym Kodeksie postępowania karnego*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa prof. J. Tyłmana*, Warszawa 2014, s. 169 i nast.; A. Drozd, *Inicjatywa dowodowa w świetle kontrydiktoryjnego procesu karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 10 s. 40 i nast.; A.M. Tęcza-Paciorek, *Ciężar dowodu w procesie karnym, czyli jaka jest, a jaka będzie rola sądu (sędziego)*, PS 2014, nr 11–12, s. 7 i nast.

³³ K. T. Boratyńska, M. Królikowski, [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015, s. 393.

praktyka polegała na tym, że oskarżyciel podnosił, iż oskarżony jest winny zarzucanych mu czynów, ale tego nawet nie próbował udowodnić w postępowaniu sądowym, co rodziło sytuację „patologiczną”, ponieważ sąd „sprzyjał” oskarżeniu, przeprowadzając z urzędu dowody „korzystne” dla oskarżenia, a „niekorzystne” dla oskarżonego³⁴. Rozwiązanie przyjęte po 1 lipca 2015 r. rzeczywiście wyhamowało rolę sądu i tym samym zmusiło strony i ich reprezentantów do aktywnej roli w postępowaniu sądowym. Żle się stało, że ustawodawca wprowadził art. 167 § 1 zd. II i III, które stwarzały szerokie możliwości ingerencji sądu w postępowanie dowodowe, ograniczając tym samym kontradiktoryjność rozprawy głównej. Reformatorzy mogli skorzystać z doświadczenia innych państw. We włoskiej procedurze karnej inicjatywa dowodowa spoczywa na stronach (art. 190 i 468 c.p.p.), rola sądu jest ograniczona do oceny zasadności i dopuszczalności przeprowadzania dowodów, o które wnioskuje strony (art. 190 i 495 c.p.p.). Tylko wyjątkowo sąd może przeprowadzić dowody z urzędu (art. 422, 441 ust. 5, 506 i 507 c.p.p.)³⁵. Pozostawienie postępowania dowodowego w gestii stron może okazać się korzystne z punktu widzenia prawa do obrony. Przeprowadzenie dowodu za stronę w razie jej niestawiennictwa, w granicach tezy dowodowej było rozwiązaniem niekorzystnym oraz ograniczającym zasadę dyspozycyjności. Rację ma R.A. Stefański, że „brak dookreślenia, że jest to możliwe tylko w sytuacji, gdy strona nie usprawiedliwiła swojej nieobecności, sugeruje, że sąd przeprowadza dowód w zastępstwie strony niezależnie od przyczyny jej nieobecności”³⁶. W kontekście ciągłej woli reformowania procesu karnego, należy przede wszystkim pamiętać, że udział obrońcy przyczynia się do realizacji fundamentalnego celu postępowania karnego, „aby niewinny nie był skazany, a winny nie poniósł odpowiedzialności przekraczającej stopień zawinienia”³⁷.

III. PRAWO DO OBRONY W ŚWIETLE NOWELI Z 11 MARCA 2016 R.

Po niespełna dziesięciu miesiącach, od wejścia w życie noweli z 27 września 2013 r. weszły w życie przepisy, które odwróciły tamtą reformę. Większość analizowanych rozwiązań w zakresie prawa do obrony, stała się częściowo historią polskiego procesu karnego. Można ubolewać, że niektóre przepisy – jak np. uchylony art. 80a k.p.k. nie zdążyły zaistnieć w procedurze karnej, nie sposób było dokonać praktycznej oceny nowej instytucji. Krytyka na płaszczyźnie teoretycznej nie zawsze idzie w parze z późniejszą oceną, opartą na doświadczeniach wymiaru sprawiedliwości i samych obrońców.

W uzasadnieniu do projektu czytamy, że:

„Z uwagi na zwiększenie roli czynnika sądowego w dotarciu do prawdy, ograniczenie wymogów formalnych, których muszą przestrzegać tzw. nieprofesjonalni uczestnicy postępowania, w tym

³⁴ Por. M. Zbrojewska, *Kilka uwag odnośnie do nowego ujęcia zasady kontradiktoryjności w świetle noweli do Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny...*, op. cit., s. 232–233.

³⁵ M. Warchoń [w:] P. Kruszyński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego – Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Warszawa 2014, s. 567.

³⁶ R.A. Stefański, *Inicjatywa dowodowa w znowelizowanym Kodeksie postępowania karnego*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny ...*, op. cit., s. 232–233.

³⁷ P. Kruszyński, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991, s. 269.

zwłaszcza w zakresie formułowania środków zaskarżenia, proponuje się odejście od przewidzianej w art. 80a i art. 87a k.p.k. zasady ustanowienia obrońcy i pełnomocnika z urzędu wyłącznie w wyniku zgłoszenia takiego żądania, bez uwzględnienia sytuacji majątkowej i rodzinnej wnioskodawcy. Zapewnienie obrońcy i pełnomocnika tzw. osobie niezamożnej będzie odbywało się po weryfikacji jej stanu majątkowego i rodzinnego na podstawie art. 78 § 1 k.p.k.”

Powrócono także do poprzedniego brzmienia art. 167 k.p.k. Krajowa Izba Radców Prawnych w opinii do projektu (Druk Sejmowy 207), autorstwa prof. J. Zagrodnika, opowiedziała się za utrzymaniem art. 80a k.p.k., gdyż „stanowi ono gwarancję rzeczywistego i realnego dostępu do obrońcy, które w orzecznictwie ETPC uznaje się za podstawową przesłankę prawa do rzetelnego procesu”³⁸. Pierwszy Prezes SN w swojej opinii do projektu zwraca uwagę, że zmiana w zakresie prawa do obrony nie jest tylko prostym odwróceniem reformy z września 2013 r., ale stan w zakresie tego prawa istotnie pogarsza. Ma to związek z pozostawieniem art. 374 § 1 k.p.k. w brzmieniu po 1 lipca 2015 r. Ustawa także „obniża dostęp do obrońcy dla oskarżonego pozbawionego wolności w postępowaniu przed sądem okręgowym, jako sądem pierwszej instancji”³⁹.

Rezygnacja z art. 80a k.p.k. i powrót do tzw. „prawa ubogich”, które na równi obowiązuje w postępowaniu przygotowawczym i sądowym nie wydaje się zmianą rewolucyjną. Taki stan prawny obowiązywał od 1 września 1998 – 30.06.2015 roku. Niemniej jednak, pozostawienie art. 374 § 1 k.p.k. (nieobowiązkowe stawiennictwo oskarżonego na rozprawie głównej), przy braku ustanowionego obrońcy, rodzi poważne obawy, których konkluzją może okazać się tzw. zwichnięta kontrydiktoryjność postępowania pierwszoinstancyjnego. Należy jednak zauważyć, że w świetle nowego art. 300 § 1 k.p.k. przed pierwszym przesłuchaniem, podejrzany zostaje pouczony o treści art. 78 k.p.k., czyli może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Instytucja obrony formalnej jest prawem a nie obowiązkiem oskarżonego. Jeżeli nie spełnia przesłanek do ustanowienia obrońcy w trybie art. 78 § 1 k.p.k., zawsze ma możliwość ustanowienia obrońcy z wyboru. W perspektywie zmiany art. 167 i 171 § 2 k.p.k., oskarżony już nie jest zobligowany do przeprowadzania dowodów, jako strona ma nadal inicjatywę dowodową oraz prawo do zadawania pytań osobom przesłuchiwanym. Pomoc obrońcy w takcie postępowania dowodowego wydaje się koniecznością, szczególnie w sytuacji gdy oskarżony nie ma wiedzy prawniczej lub ma trudności z rozeznaniem się w czynnościach procesowych i zrozumieniem terminologii prawniczej.

Ustawodawca zdecydował się na dodanie do art. 78 § 1a, który stanowi rozwiązanie zbliżone do uchylonego art. 80a § 1 k.p.k. W świetle tego przepisu, oskarżony który wnioskuje o ustanowienie obrońcy w trybie art. 78 § 1, może ograniczyć swoje żądanie do wyznaczenia obrońcy z urzędu w celu dokonania określonej czynności procesowej. Przyjęta konstrukcja zasługuje na pozytywną ocenę, ponieważ gwarantuje oskarżonemu prawo do pomocy obrońcy w sytuacji, gdy potrzeba taka jest podyktowana ściśle określoną czynnością procesową (np. koniecznością sporządzenia apelacji).

³⁸ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0F886B16326355A1C1257F5400517C71/%24File/207-001.pdf> (dostęp 21.05.2016 r.).

³⁹ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CC7AB6DB0551BFC0C1257F6B003FCB99/%24File/207-005.pdf> (s. 13 i 14 uzasadnienia – dostęp 21.05.2016 r.).

IV. PODSUMOWANIE

Przedstawione problemy, związane z prawem oskarżonego do obrony nie wynikają z chęci ograniczenia jego fundamentalnego uprawnienia w procesie karnym. Stanowią one zwyczajną reperkusję sporu o model postępowania pierwszoinstancyjnego. Uważam, że reforma z 11 marca 2016 r. stanowi przedwczesne przekreślenie wysiłku wielu osób, którzy wypracowali inny model postępowania sądowego. Ustawodawca powinien przyjrzeć się praktyce stosowania przepisów, które weszły w życie 1 lipca 2015 r. i najwcześniej w drugiej połowie 2017 roku uchwalić konieczne zmiany. Obecnie w sądach stosuje się częściowo przepisy obowiązujące do 30 czerwca 2015, po 1 lipca 2015 i po 15 kwietnia 2016 r. W tym stanie rzeczy, oskarżony bez pomocy obrońcy, może mieć jedynie status „zagubionej strony biernej”.

BIBLIOGRAFIA

- Drozd A., *Inicjatywa dowodowa w świetle kontrydiktoryjnego procesu karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 10.
- Gil D., *Sprzeciw i quasi sprzeciw w procesie karnym*, Lublin 2015.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.
- Jagiello D., *Udział radcy prawnego w procesie karnym po nowelizacji K.P.K. z 27 września 2013 r.*, Ius Novum 2015, nr 1.
- Jasiński W., *Prawo do obrony w znowelizowanym postępowaniu przygotowawczym*, [w:] T. Gardocka, P. Hofmański, W. Jasiński, M. Kolendowski-Matejczuk, I. Lipowicz, S. Ładoś, M. Mistygacz, S. Pawelec, M. Pietrzak, R. A. Stefański, M. Warchoł, A. Zieliński, *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Warszawa 2014.
- Klatka Z., *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004.
- Komar-Zabłocka M., *Status radcy prawnego w procesie karnym w świetle nowelizacji z 27.09.2013 r.*, Ius et Administratio 2014, nr 1.
- Kulesza C., *Jakość obrony formalnej jako warunek rzetelnego procesu (refleksje prawnoporównawcze)*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Z. Świdy*, Warszawa 2009.
- Kulesza C., *Od obrony formalnej do obrony realnej? Nowa rola obrońcy w projekcie reformy procedury karnej?* [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa prof. J. Skupińskiego*, Warszawa 2013.
- Kruszyński P., *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991.
- Kruszyński P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego – Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2014.
- Majchrzak K., Misztal P., *Pozycja obrońcy w nowym modelu postępowania karnego*, [w:] T. Gardocka, M. Jakubik (red.), *Szkice o nowym modelu procesu karnego*, Warszawa 2014.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 2015.
- Stefański R.A., *Inicjatywa dowodowa w znowelizowanym Kodeksie postępowania karnego*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa prof. J. Tylmana*, Warszawa 2014.
- Stefański R.A., *Obrona obligatoryjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012.
- Steinborn S., *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego (art. 80a)*, LEX 2016.

- Tęcza-Paciorek A.M., *Ciężar dowodu w procesie karnym, czyli jaka jest, a jaka będzie rola sądu (sędziego)*, PS 2014, nr 11–12.
- Zbrojewska M., *Kilka uwag odnośnie do nowego ujęcia zasady kontryktoryjności w świetle noweli do Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa prof. J. Tylmana*, Warszawa 2014.
- Żak M., *Prawo do obrony przed sądem drugiej instancji w procesie karnym. Wybrane zagadnienia*, [w:] B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski (red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia (księga poświęcona pamięci prof. Z. Hołdy)*, Warszawa 2011.

PRAWO DO OBRONY W ŚWIETLE OSTATNICH NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO – ZAGADNIENIA WYBRANE

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest ocena zmian w zakresie prawa do obrony, która dokonała się nowelizacją z 27 września 2013 r. i 11 marca 2016 r. Przedstawiono wybrane problemy związane z ustanowieniem obrońcy w trybie art. 80a k.p.k. oraz jego uchyleniem. Krytycznie oceniono szybkie i nieprzemyślane zmiany, które także rzutują na fundamentalne prawo oskarżonego do obrony. Odwrócenie reformy z 27 września 2013 r. ustawą z 11 marca 2016 r. stanowi zbyt pochopny krok ustawodawcy. W chwili obecnej oskarżony nieświadomy licznych zmian w procesie karnym, aby skutecznie się bronić, powinien skorzystać z pomocy obrońcy. Przywrócenie tzw. „prawa ubogich” (art. 78 k.p.k.), w brzemieniu obowiązującym do 30.06.2015 r., i dodanie art. 78 § 1a k.p.k. gwarantuje oskarżonemu dostęp do obrony formalnej na równych zasadach, niezależnie od stadium procesu.

Słowa kluczowe: *prawo do obrony, obrońca, oskarżony, proces karny, nowelizacja*

RIGHT TO DEFENCE IN THE LIGHT OF THE LATEST AMENDMENTS TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE – SELECTED ISSUES

Summary

The article aims to assess changes to the right to defence that resulted from the amendments of 27 September 2013 and 11 March 2016. It presents selected issues relating to the appointment of the counsel for the defence in accordance with Article 80a CPC and the repealing of it. The hectic and not thoroughly considered changes are criticized as they influence the fundamental right of the accused to defence. The amendment of the Act of 27 September 2013 by the Act of 11 March 2016 is a too hasty legislative step. At present, the accused, unaware of numerous changes to the criminal procedure, should be assisted by defence counsel in order to efficiently defend oneself. The re-introduction of the so-called “right of the poor” (Article 78 CPC) in the wording before 30 June 2015 and the addition of Article 78 § 1a CPC guarantees that the accused will have equal rights to formal defence regardless of the stage of the proceeding.

Key words: *the right to defence, counsel for the defence, the accused, trial, amendment*